

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Χαριστεῖον Σεραφεῖμ Τίκα, Ἀρχιεπισκόπῳ Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, (ἐπὶ τῇ Δεκαετηρίδι τῆς Ἀρχιεπισκοπείας αὐτοῦ, ἐπὶ τῇ Τριακονταπενταετηρίδι τῆς Ἀρχιερατείας αὐτοῦ, ἐπὶ τῇ Ἑβδομηκονταετηρίδι τῆς ζωῆς αὐτοῦ), Θεσσαλονίκη, 1984, σελίδες 628, μετ' εἰκόνων.

Εἰς τὸ «Ἐπὶ τῇ Προσφορᾷ» σημείωμα (σ. 9-10) ἀναγινώσκομεν: «Εἰς τὸ ΧΑΡΙΣΤΕΙΟΝ τοῦτο περιέχονται κατὰ μὲν τὸ Α' μέρος σκιαγράφησις τοῦ ἔργου τοῦ τιμωμένου ἀνδρὸς καὶ ἐράνισμα ἀπὸ τὸν γραπτὸν του λόγον, κατὰ δὲ τὸ Β' μέρος συλλογὴ ἐπιστημονικῶν μελετημάτων ἐπὶ τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας, τῆς ζωῆς καὶ τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἱστορίας τοῦ Γένους, καὶ ἄλλων ἐπικαίρων θεμάτων». «Αἱ ἐργασίαι τοῦ παρόντος τόμου κατανέμονται εἰς τρεῖς ομάδας: ἡ πρώτη περιλαμβάνει αὐτὰς τῶν ἀρχιερέων· ἡ δευτέρα τῶν ὁμοτίμων καθηγητῶν· καὶ ἡ τρίτη τῶν ἐν ἐνεργείᾳ δημοσίων λειτουργῶν. Ἡ σειρά δημοσιεύσεως τῶν ἐργασιῶν ἀποτελεῖ συνδυασμὸν τοῦ χρόνου ἀποστολῆς εἰς τὴν σύνταξιν, καὶ τῆς μορφῆς, συνθέτου ἢ μῆ, τοῦ κειμένου. Ἡ γλῶσσα, αἱ παραπομπαὶ καὶ αἱ ἄλλαι ἰδιομορφίαι τῶν μελετῶν εἶναι αὐταὶ τῶν ἀποσταλέντων ὑπὸ τῶν συγγραφέων κειμένων» (σ. 10).

Ἀπὸ τὰς παραγράφους αὐτὰς διαφαίνεται ὁ χαρακτὴρ τῶν συνεργατῶν καὶ τῶν περιεχομένων τοῦ τιμητικοῦ τούτου τόμου. Ὅλαι αἱ ἐργασίαι γράφονται εἰς τὴν ἐλληνικὴν, μὲ μίαν ἐξαιρέσειν, εἰς τὴν ἀγγλικὴν (σ. 263-270). Ἡ βιβλιογραφία, ἀξία λόγου, παρατίθεται ἰδιαιτέρως (σ. 56, 339), μέσα εἰς τὸ κείμενον καὶ εἰς τὰς ὑποσημειώσεις. Ὁ τόμος εἶναι ἀρκετὰ ὀγκώδης, φθάνων τὰς 628 σελίδας.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τόμου συναντῶνται διάφοροι κατάλογοι προσώπων, συνδεομένων πρὸς τὴν ἐκδοσιν τοῦ τόμου: Ἀρχιερεῖς χορηγοὶ τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης ἕνεκεν (σ. 7-8). Ἐπιτροπαὶ Τόμου (ἄνευ ἀριθμῆσεως σελίδων): 1. Τιμητικὴ Ἐπιτροπὴ. 2. Ἐπιστημονικὴ Ἐποπτεία. 3. Συντονιστικὴ Ἐκδοτικὴ Ἐπιτροπὴ. 4. Συνεργάται Ἐκδοτικῆς Ἐπιτροπῆς. Πίναξ Συνεργατῶν, σ. 11-12. ΚΠ ὅ λ ε ω ς Δ η μ η τ ρ ί ο υ, Δύο Ἐπιστολαὶ (ἄνευ ἀριθμῆσεως σελίδων). Μέρος πρῶτον: Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Σεραφεῖμ (σ. 13-91).

Α. Βίος καὶ Δράσις, (σ. 15-56). Ἰ. Μ. Χατζηφώτη, Δημοσιογράφου, Ὁ ἀπὸ Ἄρτης καὶ Ἰωαννῶν Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Σεραφεῖμ, Ἡ Ζωὴ καὶ ἡ Δράσις του, (σ. 17-56). Τὸ κατ' ἐξοχὴν βιογραφικὸν ἄρθρον. Σύντομα βιογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ τιμωμένου ἀνδρὸς: Γέννησις: Σάββατον 2/15 Αὐγούστου 1913. Ἀρτεσιανὸν Καρδίτσας. Θεολογικαὶ σπουδαί: Θεολογικὴ σχολὴ τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, 1940. Χειροτονία: Διάκονος 1938. Πρεσβύτερος 1942. Ἐπίσκοπος, Ἐκλογὴ 6 Σεπτεμβρίου 1949, Χειροτονία 11 Σεπτεμβρίου 1949. Μητροπολίτης Ἄρτης (1949-1958), Ἰωαννῶν (1958-1974). Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν (12 Ἰανουαρίου 1974).

Β. Ἀπὸ τὴν διακονίαν τοῦ λόγου. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, (σ. 57-91). Ἀποσπάσματα ἀπὸ κείμενα τοῦ τιμωμένου ἀνδρὸς μὲ σκέψεις, προτάσεις καὶ κρίσεις ἀναλόγους πρὸς τὰ πρόσωπα, τοὺς τόπους καὶ τὰς περιστάσεις ποὺ ἐλέχθησαν ἢ ἐγράφησαν.

Μέρος Δεύτερον: Ἔρανος Μελετημάτων (σ. 93-628).

Ἰακώβου Κουκούζη, Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς: Πρὸς Μακεδόνας (σ. 95-99). Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Ὁμιλία πρὸς Μακεδόνας ἀποδήμους, ποῦ ἐξεφωνήθη στὸ Χάμιλτον, 2 Ἰουλίου 1978.

Βαρνάβα Τζωρτζάτου, Μητροπολίτου Κίτρους: Ἐπὶ τῆς μοναδικῆς περιπτώσεως θεσμοθετήσεως διακρίσεως τῶν Ἱερῶν Κανόνων (σ. 101-109). Θέμα φύσεως κανονικῆς.

Παντελεήμονος Ροδοπούλου, Μητροπολίτου Τυρολόης καὶ Σερεντιου: Ἐκκλησία, Πολιτισμὸς καὶ Παιδεία (σ. 111-124). Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Ἐκτίθεται ὁ ὑφιστάμενος στενὸς σύνδεσμος τῶν τριῶν αὐτῶν ἐνοπιῶν, συστημάτων ἢ ἰδρυμάτων εἰς τὸν ἡμέτερον χῶρον.

Σίλλα Κοσκινᾶ, Μητροπολίτου Νέας Ἱερσέης: Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἡ Ἑλληνορθόδοξος Συνείδησις τοῦ Λαοῦ τῆς Κερκύρας (σ. 125-146). Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Ὁ Νέας Ἱερσέης Σίλλας, καταγόμενος ἀπὸ τὴν Κέρκυραν, συνεχίζει τὸ συγγραφικὸν του ἔργον γύρω ἀπὸ τὰς ἐκκλησιαστικὰς, πνευματικὰς κ.λ. σχέσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς περιοχῆς τῆς Ἑπτανήσου. Παρουσιάζει τὰς ἐκ τοῦ συνδέσμου τούτου εὐεργετικὰς ἐπιδράσεις τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιοχῆς ἐκεῖνης.

Παύλου Μενεβίσογλου, Μητροπολίτου Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας: Ἡ Κανονικὴ Συλλογὴ «Πηδάλιον» (σ. 146-166). Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Δευτέρα ἐργασία, ἐνδιατριβουσα περὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον. Ὁ Σουηδίας Παῦλος συνεχίζει τὰς εἰς τὸν τομέα τούτου ἐνασχολήσεις του. Ἀσφαλῶς χρήσιμος θὰ καθίστατο ἢ εἰς ἓνα τόμον συλλογὴ καὶ ἐκδοσις τῶν εἰς διάφορα μέρη διεσπαρμένων μελετῶν του. «Ἐν τούτοις ἢ ἐν προκειμένῳ πραγματικότης εἶναι ὅτι τόσον τὸ Πηδάλιον ὅσον καὶ τὸ Σύνταγμα Ράλλη καὶ Ποτλῆ ἐξεδόθησαν μὲν ἐγκρίσει καὶ εὐλογίᾳ τῆς οἰκείας ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, οὐχὶ ὅμως ὡς ἐπίσημοι κανονικαὶ συλλογαὶ τῆς ἑλληνορθόδοξου Ἐκκλησίας» (σ. 165-166).

Βαρθολομαίου Ἀρχοντῶν, Μητροπολίτου Φιλαδελφείας: Τὸ Βανκοῦβερ καὶ οἱ Ὀρθόδοξοι (σ. 167-173). Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Θέμα ἀναγόμενον εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν. Διὰ τὴν Στ' γενικὴν συνέλευσιν τοῦ ΠΣΕ τοῦ Βανκοῦβερ ἔγγραψάν ἐπίσης τὰς ἐντυπώσεις των κ.κ., καὶ οἱ Λαιμόπουλος Γεώργιος, π. Μέλια Ἥλιος, Νησιώτης Νικόλαος, Παπαδερὸς Ἀλέξανδρος, Καρθαγένης Παρθένιος, π. Τσέτσης Γεώργιος. Ἐδημοσιεύθη δὲ καὶ ἡ πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐκθεσις τῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀμερικῆς Ἰακώβου πατριαρχικῆς ἀντιπροσωπείας, Ἐκκλησία καὶ Θεολογία 5 (1984) 833-860. [Ἴδε καὶ σχετικὰς βιβλιοκρισίας ὑπὸ Β.Θ. Σταυρίδου, Θεολογία 53 (1984) 863-865, 1210-1212· 54 (1985) 243-246].

Χριστοδούλου Παρασκευαΐδη, Μητροπολίτου Δημητριάδος: Ὁ Ἀθηνῶν Σπυριδῶν Βλάχος καὶ τὸ Παλαιομερολογικὸν (σ. 175-204). Ἐργασία ἀπτομένη τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου. Αὕτη συνδέεται πρὸς τὸ Παλαιομερολογικὸν πρόβλημα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ συγγραφεὺς ὑπέβαλε πρὸς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης τὴν ἀνάλογον διδακτορικὴν διατριβήν.

Σεραφεῖμ Ὁρφανοῦ, Μητροπολίτου Λαρίσσης: Τὰ Ἱερά τῶν Ἀγίων Λείψανα κατὰ τὰ ἐν χρήσει Λειτουργικὰ Βιβλία (σ. 205-230). Ἀξία σημειώσεως εἶναι ἢ κατὰ τὰ τελευταῖα κυρίως ἔτη προετοιμασία ἰδιαιτέρων μελετῶν, στηριζομένων ἐπὶ τῶν ἐν χρήσει λειτουργικῶν ἡμῶν βιβλίων.

Ἀντωνίου Κόμπου, Μητροπολίτου Σισανίου καὶ Σιατίστης: Ὁ Ἰησοῦς, οἱ Μαθηταὶ Του καὶ ἡ Κίνησις τῶν Ζηλωτῶν (σ. 231-262). Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς οὐδεμίαν σχέσιν εἶχε πρὸς τὴν κίνησιν τῶν Ζηλωτῶν.

Δημητρίου Δελιβάνη, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου: Αἱ ἀπὸ τὴν διαφορὰν ἐντάσεως τοῦ πληθωρισμοῦ εἰς ὄλον τὸν κόσμον ἐπιπτώσεις (σ. 263-270). Ἀγγλιστί. Ἡ μὴ μὴ ἑλληνικὴ ἐργασία.

Παναγιώτου Χρήστου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου: Ἡ Νεοελληνικὴ Θεολογία στὸ Σταυροδρόμι (σ. 271-290). Μία ἀνάλυσις τῆς νεοελληνικῆς θεολογίας κατὰ τὰ τελευταῖα 150 ἔτη (1830-1880), εἰς τὴν ὅποιαν προβαίνει ὁ γνωστὸς θεολόγος (πάτρο-λόγος) καθηγητῆς Π. Χρήστου. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος.

Εὐαγγέλου Δ. Σδράκα, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου: Ὁ Ἰάσων τῶν Φερῶν, προπομπὸς τῆς μεγάλης ἐξορμήσεως τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ (σ. 291-306).

Γεωργίου Ι. Θεοχαρίδου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου: Κομνηνοδουκάδες τῆς Ἡπείρου (σ. 307-319). Ἐργασία σχετιζομένη πρὸς τὴν Ἡπειρον.

Γερασίμου Ἰ. Κονιδάρη, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου: Ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία πρὸ τῶν τριῶν Κειμένων τοῦ ΠΣΕ καὶ τῆς προτάσεως τῆς Λίμα (Περὶ τῆς Ἐπισκοπῆς) (σ. 321-339). Δευτέρα μελέτη ἐπὶ τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως. Τὰ Τρία Κείμενα: Βάπτισμα, Θεία Εὐχαριστία, Λειτουργημα. Κριτικὴ καὶ προτάσεις.

Ἰωάννου Καλογήρου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου: Ἐνότης καὶ Διαίρεσις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν (σ. 341-393). Μία συστηματικὴ ἐπὶ τοῦ θέματος ἐργασία. Ρώμη-ΚΠολις. Σχέσεις Ἐκκλησιῶν. Οἰκουμενικὴ Κίνησις. Θεολογικοὶ Διάλογοι.

Κωνσταντίνου Ἀ. Βαβούσκου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου: Ὁ Γεώργιος Λουδοβίκος φὸν Μάουερ καὶ ἡ θέσις αὐτοῦ ἔναντι τῶν Ἑλληνικῶν Ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τῆς ἐποχῆς, (σ. 395-414). Μία διαφωτιστικὴ ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλλαδικοῦ αὐτοκεφάλου ἐργασία. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος (Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον).

Ἀναστασίου Ν. Μαρλίνου, Συμβούλου Ἐπικρατείας: Ἡ Ἔννοια τῆς «Κανονικότητος» καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴ θρησκεία, ἰδίως στὰ πλαίσια τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος (σ. 415-431). Κείμενον ἐπιστημονικῆς ἀνακοινώσεως (Πειραιεύς, 4-6 Ὀκτωβρίου 1982).

Στεφάνου Ἰ. Παπαδοπούλου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου: Κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἀγώνων τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας (σ. 433-448). Διάλεξις.

Σπύρου Ἀλεξίου, Δημοσιογράφου: Αὐτὸς εἶναι ὁ Σεραφεῖμ (σ. 449-451). Χαρακτηρισμὸς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος. (Μήπως τὸ ἄρθρον τοῦτο θὰ ἦτο καλύτερον νὰ ἐτοποιηθεῖτο εἰς τὸ Πρῶτον Μέρος;).

Συυρίδωνος Τρωϊάνου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου: Ἡ Νομοκανονικὴ Συλλογὴ τοῦ Κώδικος Κρυπτοφέρρης Ζ γ 11 (σ. 453-472). Ἐτέρα ἐργασία εἰς τὸ Κανονικὸν Δίκαιον.

Ζαχαρίαν Τσιρπανλή, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου: Γιαννιώτες Ἐμποροὶ καὶ Ἐμπορικὴ Πολιτικὴ τῆς Βενετίας (1720-1721), (σ. 473-499). Ἡπειρος.

Θεοδώρου Ν. Ζήση, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου: Ἡ Σημασία τῆς Ὁρθόδοξου Πνευματολογίας (σ. 501-513). Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία δίδει μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἐν αὐτῇ παρουσίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Χαραλάμπους Κ. Παπαστάθη, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου: Τὸ Ἄνα-

παλλοτρίωτο ὑπὲρ τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων. Συμβολὴ στὴ Μελέτῃ τοῦ Ἄρθρου 18, § 8 τοῦ Συντάγματος (σ. 515-530). Μελέτῃ τοῦ κανονικοῦ δικαίου.

Β λ ά σ η Ἰ ω. Φ ε ι δ ᾶ, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου: Κριτήρια ἐρμηνευτικῆς τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (σ. 531-552). Αἱ Ἑνέργειαι τοῦ καθηγητοῦ Βλασίου Φειδᾶ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ Δениκού Διευθυντοῦ Ὁρησκευμάτων τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Ὁρησκευμάτων (1975-1979). Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος.

Ἄ θ α ν α σ ί ο υ Ἄ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ῦ λ ο υ, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου: Ἡ Διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στὴν περίοδο ἀπὸ τὸ 1823 ἕως Σήμερα (σ. 553-611). Μέρος τοῦ ὑπὸ ἐκδοσιν βιβλίου τοῦ ἴδιου. Ἡ Ἱστορία τῶν δομῶν διοικήσεως καὶ ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Εἰκοστὸς Αἰώνας. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος.

Ἄ θ α ν α σ ί ο υ Ε. Κ α ρ α θ α ν ᾶ σ η, ἐπ. Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου: Σχεδιασμοὶ γιὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ρητορικὴν κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν (16ος-19ος αἰ.), (σ. 613-628). Ἱστορία τῆς ρητορικῆς. Τὰ πρόσωπα. Τὰ ἐγχειρίδια ρητορικῆς. Ἡ διδασκαλία τῆς ρητορικῆς.

Ὁ παρὼν τόμος ἀποτελεῖ ἐν ἀκόμῃ παράδειγμα τῆς ὥραιας συνηθείας, διὰ τῆς ὁποίας πραγματοποιεῖται ἡ προσφορὰ τιμῆς καὶ σεβασμοῦ εἰς πρόσωπα κατέχοντα ἡγετικάς θέσεις μέσα εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν καὶ πνευματικὸν μας κόσμον. Τὴν φορὰν ταύτην ὁ τιμώμενος τυγχάνει νὰ εἶναι ὁ Μακαρ. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Σεραφεῖμ, ὁ Πρῶτος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τὸν ὅποιον ἤξιωσεν ὁ Θεός, ὅπως διανύσῃ μίαν δεκαετίαν καὶ ἄνω δοκίμου πρωθιεραρχικῆς ποιμαντορίας. Ὁ γράφων κατακλείει μὲ τὴν παραδοσιακὴν εὐχὴν: «Εἰς πολλὰ ἔτη, Δέσποτα»!

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Θ. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ

Φωκᾶ Ἀ γ γ ε λ ᾶ τ ο υ, *Κανόνες εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον*, Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ ἀποτελοῦντος «Δώρημα στὸν Ἰωάννη Καραγιαννόπουλο» 13ου τόμου τοῦ ἐπιστημονικοῦ ὄργάνου τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου «BYZANTINA», Θεσσαλονίκη 1985, σχ. 8ον, σελ. 1373-1476.

Τὰ δημοσιεύματα τοῦ φίλου ἐξαιρέτου θεολόγου κ. Φωκᾶ Ἀγγελάτου διακρίνονται πάντοτε διὰ τὴν ἀρίστην καὶ εὐσυνείδητον ἀξιοποίησιν τοῦ πηγαιῶ ὕλικου καὶ τῆς βιβλιογραφίας, διὰ τὴν εὐστοχὸν χρῆσιν τῆς ἱστοριοφιλολογικῆς καὶ ἱστοριοκριτικῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου καὶ διὰ τὴν ἐναργῆ καὶ εὐσύνοπτον γλωσσικὴν διατύπωσιν, ἡ ὁποία ἀποφεύγει ἀσκόπους καὶ ἀσκέτους πρὸς τὸ θέμα παρεκβάσεις. Πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ καὶ τὰ προτερήματα ταῦτα εἶναι ἐκδηλα καὶ εἰς τὴν ὑπὸ κρίσιν ἐργασίαν, ἥτις προσφέρει εἰς κριτικὴν ἐκδοσιν ἐπτὰ κανόνες εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον. Οὗτοι περιέχονται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 637 παλιμψηστον κώδικα τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, ὅστις παρουσιάζει τὴν Ὀκτώηχον τὴν Μεγάλην ἢ Παρακλητικὴν. Οἱ Κανόνες οὗτοι εἶναι «εἰς δι' ἕκαστον ἕχον ἀπὸ τοῦ δευτέρου μέχρι τοῦ πλ. δ'. Ἐκ τῶν ἐπτὰ τούτων κανόνων ὁ Σ. Εὐστρατιάδης μνημονεύει τὸν β', γ', καὶ μέρος τοῦ δ' ἕχου ἐκ τοῦ κώδικος Γ-21 τῆς Μεγίστης Λαύρας, τὸν τοῦ πλ. β' ἐκ τοῦ κώδικος Ἱεροσολύμων 362 καὶ τὸν τοῦ πλ. δ' ἐκ τῶν κωδίκων Βατοπεδίου 1009 καὶ Κρυπτοφέρρης Δ.α.11. Παραπέμπει καὶ εἰς τὸν κώδικα Ε-118 τῆς Μεγίστης Λαύρας ὡς περιέχοντα τὸν κανόνα τοῦ γ' ἕχου, ἀλλ' ἐπισταμένη κατ' ἐπανάληψιν προσωπικῇ (ὑπὸ τοῦ κ. Ἀγγελάτου) διερεῦνησις τούτου ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ παραπομπὴ εἶναι ἀνακριβής» (σ. 1374).

Οἱ ἑπτὰ οὗτοι κανόνες ἐκδίδονται κριτικῶς ὑπὸ τοῦ κ. Ἀγγελάτου κατὰ τοὺς μέχρι τοῦδε γνωστούς κώδικας, ὑπὸ τῶν ὁποίων οὗτοι παραδίδονται.

Εἰς τὰ Εἰσαγωγικά (σελ. 1373-1380) ὁ σ. ἀφ' ἑνὸς παρουσιάζει τὸ θέμα καὶ τὸν σκοπὸν τῆς μελέτης του, ἀφ' ἑτέρου ἐξετάζει τὴν σχετικὴν χειρόγραφον παράδοσιν κατὰ τρόπον ἀποδεικνύοντα ἀρίστην γνώσιν τῆς Παλαιογραφίας καὶ τρίτον ἀναφέρεται εἰς τὰς σχέσεις Κανόνων καὶ Παρακλητικῆς, προβάλλων καὶ τὴν ἱστοριογενετικὴν διαμόρφωσιν αὐτῆς.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ κ. Ἀγγελάτος παρουσιάζει κριτικῶς τὸ κείμενον τῶν εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον ἀναφερομένων ἀνεκδότων Κανόνων, ὑποσημειῶν καὶ τὰς διαφοροὺς γραφὰς (σ. 1381-1441).

Τέλος εἰς τὰ Συμπεράσματα (σ. 1442-1466) ὁ σ., δι' ἐπιμελοῦς καὶ εὐστοχωτάτης κριτικῆς ἐρεύνης, ἀφ' ἑνὸς καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι συγγραφεὺς τῶν Κανόνων τούτων εἶναι Ἰωσήφ ὁ Ὑμνογράφος ἀφ' ἑτέρου ἐπισημαίνει τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὅποιον, καὶ τὰ περιστατικά, ὑπὸ τὰ ὁποῖα ἐποιήθησαν οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος Κανόνες καὶ τρίτον ἀνιχνεύει τὰ εἰς αὐτοὺς ἀναφερόμενα ἔξοχα γνωρίσματα τῆς προσωπικότητος τοῦ ἁγίου Δημητρίου.

Ἡ μελέτη κατακλείεται διὰ τῶν Ἀρχικῶν τῶν Τροπαρίων καὶ διὰ φωτοτυπικῶν χαρακτηριστικῶν σελίδων τῶν χρησιμοποιηθέντων χειρογράφων.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι ἡ ἐξάιρετος μελέτη τοῦ εἰς Springfield (N. Jersey, U.S.A) διαμένοντος συγγραφέως ἀποτελεῖ λαμπρὰν συμβολὴν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ὑμνολογίαν καὶ Ἀγιολογίαν καὶ εἰς τὰς Ὁρθοδόξους Παλαιογραφικὰς καὶ Γραμματολογικὰς Σπουδὰς.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Ἄντωνίου Παπαδοπούλου, *Μαρτυρία καὶ Διακονία τῆς Ὁρθοδοξίας σήμερον*, Θεσσαλονίκη, Ἐκδ. Οἶκος Ἁφῶν Κυριακίδη, 1983, σελίδες 218 (Οἰκουμενικά Ι).

Ὁ ἀναπληρωτὴς καθηγητὴς τοῦ Ἀριστοτελείου πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ἄντωνιος Παπαδόπουλος ἀρχίζει μίαν νέαν σειρὰν ἐκδόσεων μετὰ τὸν τίτλον «Οἰκουμενικά»(1). Τρία εἶναι τὰ βασικὰ σημεῖα, τὰ ὁποῖα ἐξετάζονται εἰς τὸ διδασκτικὸν τοῦτο βιβλίον.

α') Αἱ διορθόδοξοι σχέσεις.

β') Αἱ διαχριστιανικαὶ σχέσεις — Ἡ οἰκουμενικὴ κίνησις.

γ') Ὁ ὀρθόδοξος μοναχισμὸς.

Θὰ ἡμποροῦσε κανεὶς νὰ εἶπῃ ὅτι τοῦτο εἶναι ἓν ἐγχειρίδιον περὶ τοῦ οἰκουμενισμοῦ ὑπὸ τὴν εὐρείαν αὐτοῦ ἔννοιαν. Δὲν ἐμφανίζει μίαν ξηρὰν ἀφήγησιν τῶν γεγονότων. Λαμβάνεται ἓν θέμα, κατ' ἐξοχὴν ὁ ἄνθρωπος, μετὰ τὴν ὑπαρξίν του, τὰς ἐκδηλώσεις του, τὰς ἀνάγκας του, τὰ προβλήματα του κτλ., καὶ ἐξετάζεται τοῦτο μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῶν διορθόδοξων, διαχριστιανικῶν καὶ οἰκουμενικῶν σχέσεων καὶ τῶν ἀναλόγων κειμένων. Ἔτσι ὁ ἀναγνώστης παρακολουθεῖ τὴν περὶ ἀνθρώπου διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ λαμβάνει μίαν ἐμπειρίαν τῶν κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα σχέσεων τῶν ὀρθοδόξων—πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους, τοὺς ἄλλους χριστιανοὺς καὶ τὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν, μέχρι τοῦ ἔτους 1982 (σ. 47, 130). Τὸ ἔτος 1983, ἔτος τῆς ἐκδόσεως τοῦ τόμου, θεωρεῖται ὡς ἔτος προγραμματισμοῦ διὰ τὸ μέλλον (σ. 129, 218). «Ἡ ΣΤ' Γενικὴ Συνέλευσις τοῦ ΠΣΕE πραγματοποιήθηκε στὸ Βανκούβερ τὸν Αὐγούστου τοῦ 1983. Θὰ ἀσχοληθοῦμε στὸ μέλλον μετ' αὐτὴν» (σ. 218, σημ.).

Ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας του.

«Στὰ ἐπὶ μέρους κεφάλαια αὐτῆς τῆς δουλειᾶς θὰ δοῦμε τὴ συμβολὴν τῆς Ὁρθοδοξίας κατὰ τὸν αἰῶνα μας στὰ μεγάλα διανθρώπινα προβλήματα μέσα ἀπὸ ἐπίσημα Γράμματα Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἀπὸ διορθόδοξα συνέδρια, ἀπὸ «Συνοδικὰ» μηνύματα καὶ συνέδρια θεολόγων. Ἐπίσης θὰ ἀκούσουμε τὴ φωνὴν τῆς στὰ διάφορα οἰκουμενολογικὰ συνέ-

δρια καὶ τέλος θὰ στραφοῦμε πρὸς τὸν ὀρθόδοξο μοναχισμό, γιὰ νὰ δοῦμε ποιά ἦταν καὶ ποιά μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ μαρτυρία του στὸν σύγχρονο κόσμον καὶ στὸν οἰκουμενικὸ διάλογον» (σ. 12).

«Μὲ ἔσα ἀναπτύξαμε παραπάνω φαίνεται καθαρά ὅτι ὄχι μόνον τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ἀλλὰ καὶ οἱ λοιπὲς Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες ἔχουν στὸ κέντρο τῶν ἐνδιαφερόντων τους τὸν ἄνθρωπον, μὲ ὅλα τὰ προβλήματα του. Στὴ συνέχεια θὰ ἔχουμε τὴν εὐκαιρία νὰ δείξουμε τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ καὶ μέσα ἀπὸ τὰ διάφορα ἐνδοορθόδοξα συνέδρια, ὅπως ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα διεκκλησιαστικά. Δὲν θὰ περιορισθοῦμε ὅμως μόνον σὲ μιὰ ἱστορικὴ ἐξιστὸρήσῃ αὐτοῦ τοῦ ἐνδιαφέροντος ἢ τῆς συμβολῆς τῆς Ὀρθοδοξίας στὰ διανθρώπινα προβλήματα, θὰ προχωρήσουμε καὶ σὲ μιὰ βαθύτερη θεώρηση. Στὸ τέλος θὰ δοῦμε τὸ θέμα περισσότερο θεολογικά» (σ. 26, κεφ. 1).

«Καὶ ἀφοῦ καταρχὴν κάνουμε λόγο γιὰ τὴν ἀφύπνιζόμενη συνοδικὴ συνείδηση στὴν Ὀρθοδοξία καὶ δοῦμε τὸν θεσμὸ τῆς συνοδικότητος ἐκκλησιολογικά, θὰ ἐκθέσουμε στοὺς ἀναγνώστες μερικὰ ἀπὸ τὰ προκύπτοντα «συνοδικὰ» μηνύματα» (σ. 51, κεφ. 2).

Ὁ συγγραφεὺς ἐπιτελεῖ τὸ ἔργον τῆς περιγραφῆς, μὲ ἔντονον ρυθμὸν (σ. 7-12, 207-208 καὶ ἀλλαχοῦ) καὶ τῆς κριτικῆς ἐρεύνης καὶ ἀξιολογήσεως.

Ἐρευνᾷ τὰ αἷτια καὶ τὰ ἀποτελέσματα τούτων. Παραθέτει ἐρωτήματα καὶ δίδει τὰς σχετικὰς ἀπαντήσεις, καθὼς καὶ τὸ δέον γενέσθαι (πρέπει, ἔπρεπε).

Προβαίνει εἰς παρατηρήσεις (σ. 34), εἰς παραλληλισμοὺς (σ. 37), εἰς τὴν ἐξαγωγήν συμπερασμάτων καὶ εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν προσώπων, μὲ τόνον φειδωλόν: «...ὁ σοφὸς ποιμενάρχης τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου» (Χαλκηδόνος Μελιτών, σ. 43). «Ὁ σοφὸς ἀγορητής...» (Ἰωάννης Καρμίρης, σ. 112).

Εἰς διάφορα μέρη τοῦ βιβλίου σημειοῦται ἡ θετικὴ προσφορά τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου εἰς τὰ ὑπὸ ἐξέτασιν θέματα.

Ἡ βιβλιογραφία συναντᾶται μέσα εἰς τὸ κείμενον, τὰς ὑποσημειώσεις καὶ τὸ εἰδικὸν εἰς τὸ τέλος κεφάλαιον (σ. 211-218). Πιθανῶς ἀπὸ ἀβλεψίαν τυπογραφικὴν ὁ Ἄλνου Γερμανὸς καλεῖται Γεννάδιος (σ. 214), εἰς τὴν ἰδίαν σελίδα, τελευταίαν γραμμὴν ἢ χρονολογία ἀντὶ 1973 γράφεται 1937 καὶ ὁ Νικὸδημος Μίλας εἰς τὴν ἀλφαβητικὴν σειρὰν τίθεται πρὶν ἀπὸ τὸν Ματσούκαν Νικόλαον (σ. 215).

Χρησιμοποιοῦνται αἱ γῶμαι τῶν κυριωτέρων ὀρθοδόξων ἐκπροσώπων ἐπὶ τῶν ὑπὸ συζήτησιν θεμάτων, ἀλλ' ἔντονος προβάλλει ὁ προσωπικὸς παράγων τοῦ συγγραφέως, ἐκ τῶν συγγραμμάτων καὶ τῶν ἰδιαίτερων ἀπόψεών του.

Γενικὰ ἡ ἐργασία ἀντιμετωπίζει θετικὰ τὴν συνεργασίαν τῶν ὀρθοδόξων εἰς τὰς διάφορους βαθμίδας ἢ τομεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, χωρὶς νὰ παραβλέπωνται τὰ παρουσιάζόμενα ἐμπόδια καὶ αἱ προκύπτουσαι δυσκολαί.

Περιεχόμενα, σ. 5-6. Εἰσαγωγή, σ. 7-12. Κεφ. 1. Γράμματα Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ τὰ Διανθρώπινα Προβλήματα, σ. 13-26. Κεφ. 2. Ζωτικά Διανθρώπινα Προβλήματα στὰ Διορθόδοξα Συνέδρια, σ. 27-47. Κεφ. 3. «Συνοδικὰ» Μηνύματα πρὸς τὸν Σύγχρονον Ἄνθρωπον, σ. 40-78. Κεφ. 4. Δύο Διορθόδοξα Συνέδρια Θεολογίας καὶ ὁ Σύγχρονος Κόσμος, σ. 70-120. Κεφ. 5. Οἰκουμολογικά Συνέδρια καὶ ἡ Μαρτυρία τῆς Ὀρθοδοξίας, σ. 121-157. Κεφ. 6. Μαρτυρία καὶ Διακονία τοῦ Ὀρθοδόξου Μοναχισμοῦ χθὲς καὶ σήμερον, σ. 150-205. Ἐπίλογος, σ. 207-209. Βιβλιογραφία, σ. 211-218.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Θ. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ

Γεωργίου Δ. Μεταλληνού—Βαρθάρας Γ. Μεταλληνού, Ἀρχεῖον τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας—Ἱερὰς Θεολογικῆς

Σχολῆς Χάλκης— Σχολαρχία Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνου (Τυπάλδου-Ίακωβάτου, 1844-1864), τόμος Α', Γράμματα Πατριαρχικά καὶ Ἀπαντήσεις τῆς Σχολαρχίας, Ἀθήνα, 1985, σελίδες 319 μὲ εἰκόνας 2.

Πρὸς διευκρίνισιν τοῦ ἀναγνώστου δίδεται εἰς τὴν ἀρχὴν ἐν σύντομον σχεδιάγραμμα. Ἀφιέρωμα, σ. 5. Γράμματα Γ. Δ. Μεταλληνοῦ πρὸς τὸν ΚΠόλεως Δημήτριον καὶ τοῦ ΚΠόλεως Δημητρίου πρὸς τὸν Γ. Δ. Μεταλληνόν, σ. 6-7. Προλεγόμενα, σ. 9-44. Γράμματα Πατριαρχικά, σ. 45-220. Ἀπαντήσεις τῆς Σχολαρχίας, σ. 221-319.

Οἱ ἐκδότηι τῶν ὡς ἄνω ἐγγράφων ἤρχισαν τὸ ἔργον τῆς ταξινομήσεως τοῦ ὕλικου τοῦ εὑρισκομένου εἰς τὸ μουσεῖον-βιβλιοθήκην τοῦ ἀρχοντικοῦ τῶν Τυπάλδων-Ίακωβάτων εἰς τὴν Κεφαλληνίαν ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1966 (σ. 11). Τὸ 1970 ἐνεφανίσθη ἡ πρώτη, ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ καθηγητοῦ πανεπιστημίου καὶ ἀκαδημαϊκοῦ Κ. Γ. Μπόνη, προσφορά των.

«Ἡ ἐργασία μας ὅμως στὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ Ἀρχείου συνεχίζεται ἀκόμη» (1985, σ. 22).

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶδον τὸ φῶς διάφορα δημοσιεύματα ἀπὸ μέρους τῶν συνεκδοτῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλους μελετητὰς μὲ ὕλικὸν ἀντλούμενον ἀπὸ τὸ ἀρχεῖον τοῦτο (σ. 13-15, ὑποσ. 9). Τὸν τόμον Α' πρόκειται νὰ ἀκολουθήσουν καὶ ἄλλοι παρόμοιοι, οἱ ὅποιοι θὰ καλύψουν ὀλόκληρον τὸ ἀποτεθησαυρισμένον εἰς τὸ ἀρχεῖον ἐκεῖνο ὕλικὸν (σ. 38-39). Παράλληλα ἐξακολουθεῖ ὑπὸ τῶν ἰδίων καὶ ἡ προετοιμασία διαφόρων μελετημάτων (σ. 18, ὑποσ. 18, σ. 23, 53 ὑποσ. 1, σ. 24, 62 ὑποσ. 1, σ. 257, ἔγγραφο ἀρ. 373, ὑποσ. 1).

Ἡ σημασία τοῦ ἀρχείου γενικά:

«Ἡ πολύχρονη καὶ πολύμοχθη ἐργασία, ποὺ σταδιακὰ ἀκολούθησε, ἔφερε στὸ προσκήνιο, ἔτοιμο γιὰ χρῆσιν, ἕνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα καὶ πλουσιότερα οἰκουγενειακὰ Ἀρχεῖα τῆς Χώρας μας, ἀλλὰ καὶ ἀξιολογώτατο ὕλικὸν γιὰ τὴ Νεώτερη Ἱστορία τῆς Κεφαλονιάς, τῆς Ἐπτανήσου, τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπόλοιπης Ἑλλάδας» (σ. 13).

Ἡ σημασία τοῦ εἰς αὐτὸ εἰδικοῦ ἀρχείου τῆς Χάλκης:

«Τεράστιας ἐπιστημονικῆς (θεολογικῆς καὶ εὐρύτερα ἱστορικῆς) σημασίας εἶναι τὸ Ἀρχεῖο τῆς Χάλκης. Παρὰ τίς δύο σπουδαῖες Ἱστορίες τῆς Σχολῆς (Ἄπ. Μέξη καὶ Β. Σταυριδίου), τὸ ὕλικὸν ποὺ διασώζει γι' αὐτὴν τὸ Ἀρχεῖο τῶν Ἰακωβάτων, ὄχι μόνον συμπληρώνει τὰ ὑπάρχοντα κενά, ἀλλὰ παρέχει τὴ δυνατότητα γιὰ ἀνατοποθέτηση πολλῶν προβλημάτων, νέες ἐρμηνεῖς, ἀναθεώρηση παλαιότερων θέσεων, ἐστιασμὸν νέων πτυχῶν καὶ γενικὰ διερεύνηση τῆς πανορθόδοξης καὶ οἰκουμενικῆς ἀκτινοβολίας τῆς Σχολῆς καὶ τοῦ ρόλου τῆς στὸ φωτισμὸ τῶν ὑποδοῦλων ὀρθοδόξων πέρα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ὥστε νὰ καταστῆ περιλαμπρο πνευματικὸν φυτώριον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου» (σ. 24).

Ὁ ἐπίκουρος καθηγητῆς τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν πρωτοπρεσβύτερος Γ. Δ. Μεταλληνὸς καὶ ἡ σύζυγός του ἀναφέρονται συχνὰ εἰς τὸ ὡς ἄνω τρίτομον ἔργον «τοῦ εἰδικοῦ ὡς Ἱστορικοῦ καὶ Καθηγητοῦ τῆς Ἱ. Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης κ. Βασ. Σταυριδίου» (σ. 25, 26, 172, 215, 232, 242, 301 καὶ ἀλλαχοῦ), ὁ ὅποιος τοὺς εὐχαριστεῖ διὰ τὴν λεπτότητα των. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εἶναι εὐκαιρον νὰ λεχθῆ ὅτι ὁ γράφων ἐτοιμάζει διὰ τὸ ἐγγὺς μέλλον ὅπως παρουσιάσῃ εἰς β' συμπληρωμένην καὶ βελτιωμένην ἔκδοσιν εἰς ἕνα τόμον τὸ τρίτομον ἔργον του περὶ τῆς θεολογικῆς σχολῆς τῆς Χάλκης, Ἀθηναί-Θεσσαλονίκη, 1968-1973.

Τὸ ἐνταῦθα σημειούμενον ἀρχεῖον τῆς Χάλκης περιλαμβάνει ἔγγραφα τῆς σχολῆς, τὰ ὅποια εἶχε λάβει μαζὺ του, ὡσὰν νὰ ἀνήκον εἰς ἐκεῖνον, ὁ Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνος Τυπάλδος εἰς τὴν Κεφαλληνίαν. Ἡ σχολὴ καὶ τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον ἐν καιρῷ εἶχον προβῆ εἰς ἐνεργείας πρὸς τὴν οἰκογένειαν τῶν Τυπάλδων διὰ τὴν ἐπιστροφήν τούτων, αἱ

ὅποια ὅμως ἔμειναν ἄκαρποι. Εἰς τὰ προλεγόμενα ἀνευρίσκει κανεὶς ἀρκετὰ γύρω ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτὸ (σ. 26-36).

Τὰ εἰς τὸν τόμον Α' παρατιθέμενα γράμματα ἀναφέρονται ἅμεσα εἰς τὸ πρόσωπον καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνου Τυπάλδου-Ίακωβάτου, πρώτου σχολάρχου τῆς Χάλκης (1844-1864, 20.11.1795-10.11.1867). Δίδονται ἐπίσης οἱ ἀνάλογοι χαρακτηρισμοὶ καὶ τὰ βιογραφικά του (σ. 20, 24-26, 43, 48, 90, 152-153).

«Ὁ Κ. Τυπάλδος ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς πρωτοπόρους τῆς ὀρθόδοξης ἀκαδημαϊκῆς Θεολογίας καὶ οὐσιαστικὰ ὁ πρῶτος "Ἑλληνας Ὁρθόδοξος Θεολόγος Καθηγητῆς πανεπιστημιακοῦ ἐπιπέδου μὲ τὰ σύγχρονα δεδομένα, πού διδάξεε στὴν πρώτη ἑλληνορθόδοξη Θεολογικὴ Σχολή, τὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας» (σ. 20).

Ἦς πρῶτος σχολάρχης τῆς Χάλκης ἀφῆκε τὴν σφραγίδα του εἰς τὴν Ἱδρυσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς σχολῆς ταύτης. Θεωρεῖται ἕνας ἀπὸ τοὺς κορυφαίους ὀρθοδόξους θεολόγους καὶ ἱεροκέρυκας τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Παράλληλα δίδονται πληροφορίες καὶ δι' ἄλλους ἀπὸ τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν καὶ τοὺς μαθητὰς τῆς σχολῆς (μ.ἄ. ὁ Φιλθέος Βρυένιος, σ. 18, Νικηφόρος Γλυκᾶς, σ. 257).

Σημασία ἔχουν τὰ ἐδῶ παρατιθέμενα πατριαρχικὰ γράμματα, πλήρη ἢ εἰς περιλήψεις, πολλὰ τῶν ὁποίων ἐμφανίζονται διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν δημοσιότητα (σ. 30-44, 45-220). Αἱ εἰς αὐτὰ ἀπαντήσεις (σ. 221-319). Τὰ εἰς τὰς σελίδας 30-44 γραφόμενα συνδέονται πρὸς τὰ πατριαρχικὰ γραφεῖα. Ὁ ὅρος καγκελλαρία τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου δὲν εἶναι παραδοσιακὸς καὶ δὲν συναντᾶται εἰς τὴν περὶ τοῦ πατριαρχείου τούτου ὁρολογίαν. Τὰ γράμματα εἶναι 304 τὸν ἀριθμὸν, ἀπὸ 10 Ἀπρ. 1844—23 Ἰουνίου 1867. Παρατηρεῖται ὁμοιομορφία ὡς πρὸς τὸ ὕφος καὶ τὴν γλῶσσαν. Ἡ ἔκτασις των ποικίλλει. Γράφονται ἀπὸ τὸν προσωπικὸν γραμματέα ἐνὸς ἐκάστου πατριάρχου. Ὁ πατριάρχης συμπληρῶνει τὸ ἔσχατόκολλον καὶ ὑπογράφει.

«Γλωσσικὰ τὰ Γράμματα παρουσιάζουν ὁμοιομορφία, γιὰτὶ τόσο οἱ Ἀποστολεῖς, ὅσο καὶ ὁ Σχολάρχης χρησιμοποιοῦν τὴν συνήθη παραδοσιακὴν γλῶσσαν τῆς πατριαρχικῆς Καγκελλαρίας, μὲ τὸ γνωστὸ ἀρχαϊκοβυζαντινὸ καὶ ἀπὸ τῆ λειτουργικῆ καὶ πατερικῆ γλῶσσαν ἐπηρεασμένον ὕφος» (σ. 41).

Εἰς τὸ βιβλίον δίδονται διάφοροι πληροφορίες.

Ὁ Ἰάκωβος Παπαϊωάννου-Τζαναβέρης (θάν. 1971) μετέβη εἰς τὴν Αὐστραλίαν ὡς πατριαρχικὸς ἔξαρχος, Ὀκτ. 1968-Σεπτ. 1969 (σ. 5). Ἴδε Γερμανίας Ἰακώβου, Αὐστραλία, 1969, Ἀθ., 1970.

Ὁ σχολάρχης εἶναι συγχρόνως καὶ ἡγούμενος τῆς μονῆς τῆς ἁγίας Τριάδος, ὅπου φιλοξενεῖται ἡ θεολογικὴ σχολὴ (σ. 66-67, ὑποσ. 1).

Εἰς τὴν σχολὴν ἐδίδαξαν οἱ ὑποδιδάσκαλοι, οἱ διδάσκαλοι, οἱ ὑφηγηταί, οἱ καθηγηταί (σ. 67, ὑποσ. 1).

Ἀπὸ τὸ 1946 ἀρχίζει ὁ θεσμὸς νὰ κηρύττουν οἱ τελειόφοιτοι μαθηταὶ εἰς τοὺς ναοὺς τῆς πόλεως (σ. 72).

Ἡ πρόνοια τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου διὰ τὴν διαφύλαξιν τῶν θησαυρῶν τῆς μονῆς τῆς ἁγίας Τριάδος κατὰ τὰς ἐπισκέψεις τῶν δυτικῶν (σ. 73-74).

Ἡ ἐπιδημία χολέρας εἰς τὴν πόλιν (1848), σ. 86-87, 239-240.

Ὁ Κωνσταντῖνος Τυπάλδος «εἶναι, ἀπόσο ξέρουμε, ὁ πρῶτος, πού παίρνει τὸν τίτλον τοῦ «Μητροπολίτου» χωρὶς Ἐπαρχία στὴν Ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, θὰ δημιουργήσῃ δὲ παράδοση γιὰ τοὺς μετέπειτα Σχολάρχες τῆς Χάλκης» (σ. 90, ὑποσ. 1). Τὸ θέμα τοῦτο χρῆζει περαιτέρω ἐρεύνης. Ἴδε σχετικὰ εἰς τοὺς συγγραφεῖς Μ. Γεδεών, Χρυσόστομον Παπαδόπουλον, Ἡλιουπόλεως Γεννάδιον, Σουηθίας Παῦλον, Βασιλείον Θ. Σταυριδην, Χρῆστον Τσοῦβαλην, κ.ἄ.

Ἡ εὐλογία τοῦ ἁγίου μύρου (1856), σ. 139-140.

«Γιὰ πρώτη φορά ἐμφανίζεται στὰ ἔγγραφα τῆς Σχολῆς ἀριθμὸς πρωτοκόλλου καὶ διεκπεραιώσεως, ὅπως ἀκόμη τήρηση βιβλίου ἀλληλογραφίας μὲ τὴ σύγχρονη γραφειοκρατική τάξη» (σ. 200, ὑποσ. 1).

Ὁ καθηγητικὸς σύλλογος τῆς Χάλκης προέβαινεν εἰς τὰς ἐξετάσεις τῶν ἐκλογίμων πρὸς ἀρχιερατεῖαν (σ. 204).

Τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀνακομιδὴν τῶν ὁστῶν τοῦ ΚΠόλεως Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου εἰς τὴν μονὴν τοῦ Τιμίου Προδρόμου (μᾶλλον ἔχι Σταυροῦ), σ. 266-267. Ἴδε: Γ ε ω ρ γ ί ο υ Δ. Μ ε τ α λ λ η ν ο ῦ, "Αγνωστες Εἰδήσεις περὶ τῆς Ἀνακομιδῆς τοῦ Λειψάνου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γενναδίου Β' τοῦ Σχολαρίου, ΕΒΘΣΠΑ 26 (1984) 537-548.

Ὁ παρὼν τόμος θὰ καταλάβῃ τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἄλλων παρομοίας φύσεως ἀρχιερατικῆς ἔργων διὰ τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ βίου τῆς Ἱ. Θεολογικῆς σχολῆς τῆς Χάλκης καὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου. Εὐχομαι εἰς τοὺς συνεκδότας, τὸ ζεῦγος Μεταλληνοῦ, τὴν συμπλήρωσιν τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ ἔργου.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Θ. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ

Ἀ ν τ ω ν ί ο υ Π α π α δ ο π ο ῦ λ ο υ, *Κείμενα Διορθοδόξων καὶ Διαχριστιανικῶν Σχέσεων*, Θεσσαλονίκη, Ἐκδ. Οἶκος Ἀφῶν Κυριακίδη, 1984, σελίδες 149 (Οἰκουμενικά II).

Περιεχόμενο, σ. 5-6. Πρόλογος, σ. 7-8. Κείμενα, σ. 9-159. Τὰ κείμενα ταῦτα θὰ εἶναι δυνατὸν ὅπως καταταχθοῦν εἰς τρεῖς ομάδας:

1. Ἐγκύκλιοι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (1902-1904, 1920, 1952, 1973).
2. Ὁρθόδοξοι Δηλώσεις εἰς τὰ Συνέδρια τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως.
  - α') Λωζάννη, 1927.
  - β') Ἐδιμβούργον, 1937.
  - γ') Λούνδ, 1952.
  - δ') Ἐβανστον, 1954.
  - ε') Νέον Δελχί, 1961.
3. Διορθόδοξα Συνέδρια.
  - α') "Ἁγιον Ὅρος, 1930.
  - β') Α' Ρόδου, 1961.
  - γ') Α' Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξος Διάσκεψις, Σαμπεζύ, 1976.

Παραπομπὴ ἀπὸ τὸν πρόλογον, σ. 7-8.

«Τὸ διδακτικὸ μας βιβλίον, «Μαρτυρία καὶ Διακονία τῆς Ὁρθοδοξίας Σήμερα», κρίναμε σκόπιμον νὰ τὸ συνοδεύσουμε καὶ μὲ Κείμενα Διορθοδόξων καὶ Διαχριστιανικῶν Σχέσεων, ἀπαραίτητο συμπλήρωμα τοῦ πρώτου. Καὶ τὰ δύο ἔργα προορίζονται γιὰ τοὺς φοιτητὰς τοῦ Ι' ἔτους τῆς Ποιμαντικῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ... Στὸ μέλλον θὰ ἔχουμε τὴ δυνατότητα καὶ τὴν εὐκαιρία νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τοὺς διμερεῖς διαλόγους καὶ νὰ παραθέσουμε καὶ ἄλλα κείμενα».

Σὲ σχέσιν μὲ τὰ δύο ἔργα «Οἰκουμενικά» I-II ἀναφέρονται, ἐκτὸς ἄλλων, τὰ ὄνόματα τῶν καθηγητῶν πανεπιστημίου (καὶ ἀκαδημαϊκοῦ) Ἰωάννου Καρμίρη, Ἰωάννου Καλογήρου καὶ Βασιλείου Σταυρίδου.

Καὶ τὰ δύο ἔργα ἀποτελοῦν σοβαρὸν ἀλλὰ καὶ εὐχάριστον ἀνάγνωσμα διὰ τοὺς φοιτητὰς τοῦ πανεπιστημίου καὶ διὰ κάθε ἐνδιαφερόμενον ὀρθόδοξον ἀναγνώστην.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Θ. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ

Paramelle Joseph (avec la collaboration de E. Lucchesi), *Philon d'Alexandrie: Questions sur la Genèse II, 1-7*. Texte grec, version arménienne, parallèles latins. Interprétation arithmologique par J. Sesiano. Genève 1984, pp. 272 (μεγ. σχήματος), 8 πίν.

Ὁ καλαίσθητος καὶ καλοτυπωμένος αὐτὸς δγκώδης τόμος ἀποτελεῖ τὸ τρίτο τεῦχος τῆς σειράς «Cahiers d'Orientalisme», ποῦ ἐκδίδει μὲ τόσο ζήλο κ' ἐπιτυχία ὁ ἐκδότης Patric Cramer, στὴ Γενεύη, μὲ πρωτεργάτη τὸν καθηγητὴ Enzo Lucchesi. Παρὰ τὴν σεμνότητα καὶ τὴν ταπεινώση, μὲ τὴν ὁποία παρουσιάζει τὴν ἐργασία του αὐτὴ ὁ π. J. Paramelle, καθηγητὴς τῆς Sorbonne (École Pratique des Hautes Études, Ve section: Christianisme Byzantin et Slave) καὶ Διευθυντὴς τοῦ τμήματος ἑλληνικῶν χειρογράφων στὸ Institut de Recherche et d'Histoire des Textes τοῦ C.N.R.S. τῆς Γαλλίας, πρέπει νὰ ποῦμε πὼς εἶναι μιὰ ὑποδειγματικὴ ἐκδοσὴ ἐνὸς κειμένου πρωταρχικῆς σημασίας γιὰ νὰ μπορέσει κανεὶς, μὲ τὴ βοήθειά του, νὰ καταλάβει ἕνα φιλοσοφικὸ καὶ θρησκευτικὸ σύστημα ὄχι ἀπλῶς δύσκολο, μὰ καὶ ἀπὸ τὰ πιδερίπλοκα: τίς Ἐρωτήσεις καὶ Ἀπαντήσεις στὸ βιβλίον τῆς Γενέσεως (II, 1-7) τοῦ Φίλωνος, ποῦ ἀναπαύονταν ὡς τώρα σ' ἕνα βατοπεδινὸ χειρόγραφο. Ἡ ἐπιστῆμη ὀφείλει χάριτας στὸν ἀλησμόνητο M. Richard ποῦ τὸ ἀνακάλυψε καὶ τὸ φωτογράφησε, καὶ —ὄλος ἰδιαιτέρως— στὸν π. J. Paramelle, ποῦ μᾶς πρόσφερε αὐτὸ τὸ κείμενο μὲ ὑποδειγματικὴ ἐπιμέλεια κ' εὐσυνειδησία (φτάνει νὰ ἰδεῖ κανεὶς τίς σελίδες 134-173), στηριζόμενος στὴν τεράστια δική του πείρα, μὰ καὶ στὶς γνώσεις ἄλλων ἐπιστημόνων. Δὲν εἰσερχόμεστε στὰ προβλήματα τῆς ἐκδόσεως καὶ τοῦ κειμένου, ποῦ θ' ἀπαιτοῦσαν πολὺ χῶρο καὶ ἀνάλογην εἰδικότητα. Λέμε μονάχα, πὼς ὁ τόμος αὐτὸς εἶναι πολὺτιμος ὄχι μονάχα γιὰ τοὺς βιβλικούς θεολόγους, μὰ καὶ γιὰ τοὺς παλαιογράφους, τοὺς βυζαντινολόγους, τοὺς Φιλωνολόγους, τοὺς φιλόλογους, οἱ ὁποῖοι —εἶμαι σίγουρος— θὰ συνεπέγραφαν τίς συγχαρητήριες αὐτὲς γραμμὲς πρὸς τὸν π. J. Paramelle καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς συνεργοὺς του στὸ ἔξοχο αὐτὸ ἔργο.

II. Β. ΠΑΣΧΟΣ

Rosario Scognamiglio, *Inni di Romano il Melode*, «Centro Studi Nicolaiani» (σειρὰ «Studi e Testi» ἀρ. 1), Bari 1985, σσ. 80.

Τὸ τεῦχος αὐτό, μὲ τὸ ὁποῖο τὸ «Centro Studi Nicolaiani» ἐγκαινιάζει τὴ νέα σειρά βιβλίων σχετικῶν μὲ τὸν ἅγ. Νικόλαο, εἶναι γραμμένο ἀπὸ ἕνα ρωμαιοκαθολικὸ κληρικὸ, γνωστὸ στοὺς θεολογικοὺς καὶ φιλολογικοὺς κύκλους τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ὡς ἀκροατὴς παρακολούθησε πανεπιστημιακὰ μαθήματα. Προσφέρει διὰ ὕμνους-κοντάκια (ποῦ ἡ ἀκροστιχίδα τους τὰ θέλει ἔργα τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ), ἀπὸ τὸ κείμενο τῆς ἐκδόσεως Maas-Trypanis, τὸ ὁποῖο συνοδεύουν ἐκτενῆ ἐρμηνευτικὰ καὶ φιλολογικὰ σχόλια καὶ ὠραία, σχεδὸν ποιητικὴ, μετάφραση στὰ ἰταλικά. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γενικὴ Εἰσαγωγή (σελ. 7-12), ὁ π. Rosario μᾶς δίνει καὶ γιὰ τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς ὕμνους μιὰ μικρὴ εἰσαγωγή, γιὰ τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα. Κ' ἐδῶ θέλω νὰ ἐκφράσω τὴν ἀπορία, ποῦ εἶπα καὶ προφορικὰ στὸν ἴδιο: ἀφοῦ ξέρει, ὅτι γιὰ μὲν τὸν α' ὕμνο ἔχουν ἐκφραστεῖ ζωηρὲς ἀντιρροήσεις ἀπὸ τοὺς εἰδικούς, ὡς πρὸς τὴν γνησιότητά του καὶ τὴν ἀλήθεια τῆς ἀκροστιχίδας, γιὰ δὲ τὸν β' ὕμνο σχεδὸν ὅλοι οἱ ἐρευνῆται συμφωνοῦν, πὼς πρόκειται γιὰ ἔργο ἄλλου ὕμνογράφου, γιὰτί στὸ ἐξώφυλλο τοποθετεῖ φαρδιά-πλατιά τὸ ὄνομα τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ;

Σὰν Ἐπίμετρο, στὸ τέλος τοῦ βιβλίου, ὁ ἀναγνώστης βρίσκει σὲ ἰταλικὴ μετάφραση, ἕνα σύντομο Ἐγκώμιον γιὰ τὸν ἅγιο Νικόλαο, ἀποδιδόμενον στὸν Ἅγ. Ἀνδρέα Κρήτης (σελ. 71-78).

II. Β. ΠΑΣΧΟΣ

Maria-Tereza Bruno, *S. Nicola nelle fonti narrative greche*, «Centro Studi Nicolaiani» (σειρὰ «Studi e Testi» ἀρ. 3), Bari 1985, σσ. 204.

Τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχει ἀναπτυχθεῖ μιὰ πολὺ σημαντικὴ κίνηση πνευματικῆ, γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ ἁγίου Νικολάου, ποὺ ἔχει γιὰ κέντρο τὴ βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου στὸ Bari τῆς Ἰταλίας, ὅπου, ἀπὸ τὸ 1087, μετὰ τὴν ἀνακομιδὴ τους ἀπὸ τὰ Μύρα τῆς Λυκίας, ἀναπαύονται τὰ ἅγια λείψανά του. Οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ (Δομηνικανοὶ) πατέρες ἐκδίδουν περιοδικὸ μηνιαῖο («Bollettino di San Nicola» — 35ον ἔτος ἤδη, συνήθως 16σέλιδο) καὶ τελευταῖα ἐγκαινίασαν καὶ σειρὰ βιβλίων «Studi e Testi», ποὺ ἔχει φτάσει στὸν ἀριθμὸ 3. Εἶναι αὐτὸ ἀκριβῶς, ποὺ μᾶς δίνει σήμερα τὴν εὐκαιρία μὰ μιλήσουμε γιὰ τὸ «Centro Studi Nicolaiani» καὶ τὶς ἐκδόσεις του «Biblioteca di S. Nicola».

Στὸν τόμο τοῦτο ἡ Μ.-Τ. Bruno, νεαρὴ δρ. Φιλολογίας, ἐκδίδει τὰ σπουδαιότερα ἀγιολογικὰ κείμενα, ποὺ ἀφοροῦν στὸ Βίο καὶ τὰ Θάνατα τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἀλλὰ μὲ παράλληλη μετὰφραση, στὴν ἀντικριστὴ σελίδα, στὰ Ἰταλικά. Τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ κείμενο εἶναι ἀνάπτυξη ἀπὸ τὴν παλιὰ ἔκδοση τοῦ Anrich (1913), στὸν ὁποῖο κυρίως βασιζέται ἡ ἐπιμελήτρια-μεταφράστρια. Ἡ ἔκδοση παραλείπει τὸ κείμενο τοῦ Συμεῶν Μεταφραστοῦ, ἀλλὰ ἀποζημιώνει τὸν Ἰταλὸ ἀναγνώστη μὲ τὴν προσφορὰ (μόνο στὰ Ἰταλικά, δυστυχῶς) ἐνὸς κειμένου, ποὺ ἀφορᾷ ἕνα ἄλλο ἅγιο Νικόλαο (τοῦ στ' αἰ.), ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε ἡγούμενος τῆς Μονῆς Σιών καὶ ἐπίσκοπος Πιναρέων (παρὰ τὰ Μύρα τῆς Λυκίας) καὶ τοῦ ὁποῖου ὁ βίος συχνὰ συγχέεται μ' ἐκεῖνον τοῦ ἁγίου Νικολάου, Ἐπισκόπου Μύρων τῆς Λυκίας. Ἡ ἔκδοση ἔχει χαρακτηριστὴ ἐκλαϊκευτικὸ, ἀλλὰ ἡ προσφορὰ τῶν ἀρχαίων κειμένων στὸ πρωτότυπο καὶ ἡ παλαιογραφικὴ καὶ φιλολογικὴ παρουσίαση καθιστοῦν τὸν τόμο χρήσιμο καὶ στὸ ἐπιστημονικὸ κοινό.

Π. Β. ΠΑΣΧΟΣ

Ἦδωρ ἐκ Πέτρας. Περιοδικὴ ἐπιστημονικὴ ἔκδοση Κέντρου Μελέτης Ὁρθοδόξου Πολιτισμοῦ. Συμβολὴ στὴν πολιτιστικὴ ἱστορία τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ στὴν ἔρευνα τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἔτη Ε'-ΣΤ'. Τεύχη VII-VIII. Ἰανουάριος 1982-Δεκέμβριος 1984. Σχ. 25 × 18, σσ. 288.

Τὸν περασμένον Φεβρουάριον κυκλοφόρησε καθυστερημένα, ὅπως συμβαίνει πιά μὲ ὅλα σχεδὸν τὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ τοῦ τύπου, ὁ νέος τόμος τοῦ περιοδικοῦ «Ἦδωρ ἐκ Πέτρας», ποὺ καλύπτει τὰ τεύχη 7-8 (Ἰαν. 1982-Δεκ. 1984).

Στὸν τόμο δημοσιεύονται οἱ ἐξῆς ἐργασίες: 1. Σινοπούλου Π.Α.: Ἡ μεταφραστικὴ σιγὴ στὴν ἐκκλησιαστικὴ ὑμνογραφία, Β' μέρος, σσ. 5-39, 2. Εὐδοκίμωφ Π.Ν.: Ὁ Χριστὸς στὴ Ρωσικὴ σκέψη (μετ. Δ.Π. Μάνεση), σσ. 40-57, 3. Ἀμιράλη Γ.Ν.: Τὸ θρησκευτικὸ βίωμα στὴν Τήνη (Ἱστοριοθρησκευτικὴ λαογραφικὴ μελέτη), σσ. 58-78, 4. Τυπάλδου Β.Ν.: Ὁ Ν' Ψαλμός, σσ. 79-80, 5. Καναβάκη Μ.Ι.: Δυτικὴ Γερμανία, νέος χῶρος ἐργασίας γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἐκπαιδευτικούς, σσ. 81-106, 6. Δετοράκη Θ.Ε.: Ἡ λαϊκὴ λατρεία τοῦ Ἁγίου Μάμα στὴν Κρήτη, σσ. 107-134, 7. Κνιάζεφ Α.: Λόγος στὴν ἑορτὴ τῆς Ὁρθοδοξίας (μετ. Τ. Σακκάς), σσ. 135-138, 8. Μελετίου Γαλλίας—Λόσκυ Ο.—Κλεμάν Ο.: Ἡ ὀρθόδοξη ἐκκλησία ἐν Εὐρώπῃ, σσ. 139-144, 9. Marnellos G.: L' influence de Saint Nicodème l'Hagiorire dans l'histoire de l'éducation en Grèce (1749-1908). Aspects de la pédagogie orthodoxe (συνέχεια), σσ. 145-214, 10. Kypriotakis A.: Die elementarshule in Byzanz, σσ. 215-226, 11. Μαδερᾶκη Στ. Ν.: Γεώργιος Προβατόπουλος, ἕνας Κρητικὸς λαϊκὸς ζωγράφος τοῦ 15ου Αἰώνα, σσ. 227-252, 12. Νεκταρίου Λέρου καὶ Καλύμνου: Ὁρθοδοξία, Χριστοῦγεννα καὶ εἰρήνη, σσ. 253-255. Τὴν διάταξιν τῶν δημο-

σιευμάτων κλείουν σύντομα βιογραφικά σημειώματα τῶν συγγραφέων καὶ πίναξ κυρίων ὀνομάτων, πραγμάτων καὶ τοπωνυμίων.

Στὸ Κέντρο Μελέτης Ὁρθοδόξου Πολιτισμοῦ ποὺ ἰδρύθηκε τὸ 1977 στὸν Ἅγιο Νικόλαο Κρήτης, συντελεῖται ἀθόρυβα, ὥστόσο πρωτοποριακά, μιὰ πολύμορφη ἐπιστημονικὴ καὶ κοινωνικὴ προσφορά, μὲ ἔκφραση χριστιανικὴ ὀρθόδοξη. Πέρα ἀπὸ τὴ βασικὴ ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ, ποὺ παρουσιάζεται στὸ σημεῖωμα αὐτό, συγκροτεῖται μιὰ σειρά ἀπὸ ἐκδόσεις, κυριώτερες ἀπὸ τὶς ὅποιες εἶναι: 1. Α. Κνιάζεφ: Τὸ Ἰνστιτοῦτο Ἅγιος Σέργιος (Μετ. Γ. Μαρνέλλος), 2. Ν. Β. Τυπάλδου: Τὸ Δωδεκάορτον, 3. Γ. Ε. Μαρνέλλου: Ἡ ἐξέλιξις τῶν ρωσικῶν Θεολογικῶν Ἀκαδημιῶν ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀκαδημία τοῦ Κιέβου ὡς τὴν ἰδρυση τοῦ Ἁγίου Σεργίου, 4. Τοῦ αὐτοῦ: Ἡ σχέση Ὁρθοδοξίας καὶ Νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ, 5. Τοῦ αὐτοῦ: Ἀναδιοργάνωσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκπαίδευσης, 6. Τοῦ αὐτοῦ: Ἡ θεία λατρεία στὰ σχολεῖα ἐκκλησιαστικῆς ἐκπαίδευσης. Ἀκόμη, τὸ Κέντρο, μέσα στὰ πλαίσια τοῦ μορφωτικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ του προγράμματος πραγματοποιεῖ τακτικὰ ὀμιλίες ἀπὸ τὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ τῆς Ἱεράπετρας καὶ προκηρύσσει διαγωνισμοὺς ἐκθέσεως μεταξὺ τῶν μαθητῶν τῶν γυμνασίων καὶ τῶν λυκείων τοῦ Νομοῦ Λασιθίου. Προχωρεῖ ἐξάλλου ἡ συγκρότησις μιᾶς ἐπιστημονικῆς βιβλιοθήκης γιὰ τὶς ἀνάγκαι τοῦ κοινοῦ.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ προσπάθεια αὕτη παίρνει σήμερα μιὰ ἰδιαίτην διάστασι, ὅταν μετὰ τὴν διακοπὴ τῆς ἐκδόσεως τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν» καὶ τῆς «Κρητολογίας», συνεχίζον στὴν Κρήτη νὰ ἐκδίδονται μόνο «Ἡ Ἀμάθεια» καὶ τὸ «Ἰδωρ ἐκ Πέτρας». Ἰσως γι' αὐτὸ στὸν τελευταῖο τόμο τοῦ περιοδικοῦ διευρύνεται ἡ συμβολὴ του καὶ στὴν ἔρευνα τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΣΤ. ΑΝΕΣΤΙΑΔΗΣ

Marava-Chatzinicolaou (Anna), Toufexi-Paschou (Christina). — *Catalogue of the illuminated Byzantine Manuscripts of the National Library of Greece*. Volume II: Manuscripts of New Testament Texts 13th-15th Century. — Athens, Publications Bureau of the Academy of Athens, 1985, 28,5 cm., 287 p., ill., 550 fig. h. t. en noir et en coul., relié toile.

Dans le tome 52, 1981, pp. 206-207, de «Θεολογία», nous avons présenté le volume I (Athènes 1978) du très utile Catalogue des manuscrits illustrés du Nouveau Testament conservés à la Bibliothèque Nationale de Grèce, entreprise patronnée par l'Académie d'Athènes sur l'initiative du Professeur Zakythinos.

Le premier tome rassemblait 61 notices de manuscrits illustrés des 10e-12e siècles, accompagnées de 654 figures reproduisant l'essentiel de la décoration de ces *codices*. Dans la préface, le Professeur Orlandos annonçait que le volume II traiterait des manuscrits des 13e-17e siècles. En cours de route, le projet fut modifié, et le deuxième tome (Athènes 1985), qui compte un nombre de pages sensiblement égal à celui du premier, embrasse seulement les 13e-15e siècles: inclure les deux siècles suivants aurait abouti à un volume peu maniable; d'autre part, comme le souligne le Professeur Chatzidakis dans la préface, les nombreux manuscrits post-byzantins conservés à Athènes présentent des problèmes d'une nature différente, ce qui justifie qu'il soient traités dans une autre série de publications.

Le tome II, dû aux mêmes rédactrices que le précédent, décrit 74 *codices* des 13e-15e siècles, selon la méthode que nous avons analysée dans notre compte rendu de 1981. Il y a, cette fois, 550 figures hors texte, dont un grand nombre en couleurs. Comme précédemment, des fac-similés supplémentaires (en noir et blanc)

figurent dans le texte, à l'appui de certains éléments de la description. Les index des pp. 272-287 sont suivis de six planches non chiffrées (en noir et blanc) reproduisant cinq plats de reliure et une reliure entière. Signalons enfin que la liste des abréviations (pp. 12-16) correspond à une matière bibliographique notablement plus copieuse que celle du premier volume.

C'est avec plaisir que nous renouvelons à Mesdames Marava-Chatzinicolaou et Toufexi-Paschou les félicitations que nous leur adressions pour leur tome I: digne frère du premier, le deuxième volume rendra les mêmes précieux services aux spécialistes des diverses branches de l'hellénisme médiéval.

(Paris)

CHARLES ASTRUC

Π ρ α κ τ ι κ ἄ τ ο ῦ Α' Ἱστορικοῦ-Ἀρχαιολογικοῦ Συμποσίου: Λάρισα, παρελθὸν καὶ μέλλον (26—28.5.1985), Λάρισα 1985, σσ. 496.

Ἕνας ἐπιβλητικὸς τόμος, ποὺ δὲν θυμίζει καθόλου ἐπαρχιακὲς ἐκδόσεις. Ἀξίζουν συγχαρητήρια στὴ Συντακτικὴ ἐπιτροπὴ ποὺ ἐπιμελήθηκε τὴν ἐκδοσὴ τοῦ τόμου, καὶ στὴν ὁποία μετέχουν οἱ κ. κ. Κ. Γ α λ λ ῆ ς, Γ. Α. Σ α κ ε λ λ ῖ ο ν καὶ Κ. Σ π α ν ὅ ς. Οἱ μόνες μας ἐπιφυλάξεις ἀφοροῦν στὴ χρῆση τοῦ ὀδοστρωτήρα, ποὺ μὲ τὸ μονοτονικὸ σύστημα ἐκτυπώσεως ἰσοπεδώνει τὰ πάντα, ἀπὸ τὴ σύγχρονη γραφὴ ὡς τὴ κλασσικὴ ἐπιγραφές!

Ἀπὸ τὰ πλούσια καὶ πρωτότυπα περιεχόμενα τοῦ Τόμου (ἀνακρινώσεις στὸ παραπάνω Συμπόσιο) παρουσιάζουν ἰδιαιτέρω ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ τῆς «Θεολογίας» τ' ἀκόλουθα μελετήματα: α) Ἑ λ π. Μ η τ ρ ο π ο ῦ λ ο υ, «Λατρεῖες τῆς Λάρισας» (σ. 143-153), β) Λ. Δ ε ρ ι ζ ῖ ῶ τ η, «Παλαιοχριστιανικὰ μνημεῖα τῆς Λάρισας» (σ. 199-210), γ) Σ τ. Γ ο υ λ ο ῦ λ η, «Ὁ τάφος τοῦ ἁγ. Ἀχιλλίου καὶ ἡ τιμὴ τῶν λειψάνων τοῦ στὴ Λάρισα μέχρι τὸ 985 μ.Χ.» (σ. 211-240) καὶ δ) Ἰ. Ἀ ν α σ τ α σ ῖ ο υ, «Ἡ ἀλληλογραφία Πατριαρχείου καὶ Βελῆ Πασᾶ γιὰ τὸν μητροπολίτη Πολύκαρπο» (σ. 323-339). Θέλουμε ἀκόμη νὰ προσυπογράψουμε ὅσα ὁ κ. Γιάννης Α. Σακελλίων γράφει στὸν Ἐπίλογο, γιὰ τὴς ἐλπίδες καὶ τὴν πληρότητα στὴ συνέχεια τοῦ Συμποσίου.

Π. Β. ΠΑΣΧΟΣ